

ЖИВИ ЗА ПРАВИЛАМИ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ ДЛЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Цілі й напрями сучасної модернізації шкільної правової освіти, обумовлені розвитком процесів державотворення, національно-культурного відродження та становлення громадянського суспільства в Україні, висувають завдання формування громадянськості як провідної риси особистості. Визначальною характеристикою цієї риси є розвинена правосвідомість — усвідомлення особою своїх прав, свобод, обов'язків, принципів побудови правової системи, позитивне ставлення до закону та державної влади. Передумовою формування та розвитку правосвідомості особистості є правова освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах сучасного суспільного життя. Це досягається засобами правової освіти та виховання.

Сучасні умови існування людини вимагають тісного зв'язку навчання із життям. Навчальний процес має бути спрямований на таке засвоєння змісту, щоб учень на основі застосування знань набув певні компетентності для розв'язання життєвих чи професійних ситуацій, був здатним до життя у суспільстві, що швидко змінюється. Місія освіти — готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків.

Правова освіта має бути системою, що складається з певних елементів. Це пропедевтичні курси, допрофільна підготовка учнів основної школи з правознавства (орієнтувальні курси та курси за вибором), вивчення практичного курсу правознавства у 9-му класі, основ правознавства у 10-му, профільне навчання правознавства, позаурочна діяльність учнів з предмета. За такої системи правова освіта буде ґрунтовною, а правове виховання слугуватиме формуванню в учнів правосвідомості, правової культури та відповідних умінь і навичок.

Курс «Живи за правилами» як предмет правознавчого змісту покликаний впливати на формування правосвідомості, правової культури та опосередковано сприяти професійній орієнтації учнів. Пропонований варіант програми курсу «Живи за правилами» для учнів основної школи значною мірою орієнтований на реалізацію цих завдань. Він виступає складовою системи шкільної правової освіти та слугує розумінню учнями основ юридичної науки. Курс «Живи за правилами» спирається на знання та вміння, набуті учнями в процесі навчання етики (5—6-й класи). Розвиваючи правову освіченість школярів, курс «Живи за правилами» може виконувати роль як пропедевтичного, так і курсу за вибором у процесі допрофільної підготовки учнів. Завдання правової освіти тим досягати-

муться ефективніше, якщо в 7-му чи 8-му класі загальноосвітніх закладів викладатиметься курс «Живи за правилами», у 9-му — «Правознавство. Практичний курс», у 10-му базовий курс «Основні правознавства», а в профільних класах (групах) — курс «Правознавство».

Головне завдання курсу «Живи за правилами» — дати учням знання про правила, що існують у суспільстві, та сприяти формуванню в них умінь діяти у життєвих ситуаціях відповідно до вимог соціальних норм (зокрема норм права) і положень законів.

Курс «Живи за правилами» має на меті:

- ознайомити учнів з моделями правомірної поведінки, сформувати розуміння їх важливої ролі в житті суспільства та окремої людини;
- мотивувати учнів дотримуватись норм моралі й права;
- сформувати у школярів навички поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, відповідні нормам права;
- сформувати вміння використовувати правові знання для реалізації та захисту своїх прав;
- розвинути базові навички, зокрема уміння розмірковувати, спілкуватися, спостерігати, співпрацювати, розв'язувати проблеми.

Враховуючи вікові особливості учнів 7—8-х класів, курс має забезпечити оволодіння ними лише найбільш загальними і важливими правовими поняттями, виробити в них навички правомірної поведінки, практичного застосування норм права, що стосуються малолітніх і неповнолітніх осіб.

Для реалізації завдань курсу «Живи за правилами» важливим є спосіб організації навчальної діяльності учнів на уроках (заняттях) з курсу. Вчитель має виключити лекційні форми роботи з учнями, використовуючи активні та інтерактивні технології навчання, як-от: коментоване читання, бесіди з елементами дискусії, «мозковий штурм», роботу в парах і малих групах, окремі технології критичного читання (у парах, «Робимо позначки»), підготовка невеликих за обсягом мультимедійних презентацій тощо. Слід заохочувати учнів залучати до обговорення тем курсу батьків, дорослих членів родини через бесіди та їх інтерв'ювання.

Програма курсу «Живи за правилами» розрахована на 35 годин. Вона складається з 12 розділів, які охоплюють лише ті питання, що безпосередньо стосуються малолітніх і неповнолітніх осіб. Окремі розділи і питання курсу можуть використовуватись для проведення факультативних занять та виховних годин з учнями 5—8 класів.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ПРОГРАМИ

(35 год)

Назва теми, орієнтовний розподіл годин за навчальними темами	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	2	3
Вступ (1 год)	Що таке правила. Навіщо потрібні правила. Де діють правила	Учень має: • правильно застосовувати термін <i>правило</i>; • розповідати про роль правил в житті людини; • наводити приклади ситуацій, у яких діють правила
Розділ 1. ВЛАДА І ЗАКОН		
Влада закону (1 год)	Що таке закон. Як приймаються закони. Конституція — Основний Закон нашої держави. Підзаконні акти та їх призначення. Законодавство для молоді	Учень має: • називати види законів та підзаконних актів; • правильно застосовувати поняття <i>закон</i>, <i>Конституція</i>; • визначати роль законів у житті людини і суспільства; • наводити приклади законів і підзаконних актів
Державна влада (1 год)	Що таке влада. Державна влада в Україні. Принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу, судову. Президент України. Вплив молоді на життя в державі	Учень має: • називати органи державної влади в Україні; • правильно застосовувати поняття <i>влада</i>; • розповідати про функції державної влади
Розділ 2. СУДИ В УКРАЇНІ		
Суди (1 год)	Які суди є в нашій державі. Повноваження місцевих судів. Апеляційні суди. Верховний Суд України — найвищий орган у судовій системі. Роль Конституційного Суду України	Учень має: • називати види судів в Україні; • розповідати про функції місцевих та апеляційних судів; • розрізняти завдання Верховного Суду і Конституційного суду України
Хто бере участь у суді (1 год)	Статус суддів, їх незалежність. Прийняття рішень суддями. Народні засідателі і присяжні. Обвинувачуваний, підсудний: їхні права. Роль прокурора у суді. Хто такий захисник (адвокат)	Учень має: • називати учасників судового процесу; • розповідати про права учасників судового процесу; • пояснювати принцип незалежності суддів; • розрізняти завдання прокурора і захисника в суді
Розділ 3. ПРАВОПОРУШЕННЯ		
Злочини та проступки (1 год)	Що називається злочином. Що таке проступок. Види проступків. Види злочинів за ступенем тяжкості. Відповідальність за злочини і проступки. Види кримінальних покарань, що застосовуються до повнолітніх і неповнолітніх осіб. Свідок злочину. Співучасть у скоєнні злочину. Яких правил слід дотримуватись при інформуванні працівників правоохоронних органів про вчинене правопорушення	Учень має: • називати види злочинів і проступків; • розповідати про кримінальні покарання, що застосовуються до неповнолітніх; про наслідки подання неправдивої інформації, про бажані дії свідка злочину; • пояснювати, що таке співучасть у вчиненні злочину; • розрізняти злочин і проступок; • наводити приклади злочинів і проступків

1	2	3
Злочини проти людини (1 год)	Що таке вбивство. Що називають тілесними ушкодженнями. Що таке побої та катування. Які злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності розрізняють	Учень має: • називати види злочинів проти життя і здоров'я людини; • розповідати про окремі види злочинів проти людини та кримінальну відповідальність за їх скоєння
Злочини проти власності (1 год)	Що таке крадіжка, розбій, грабіж. Якою є відповідальність за крадіжку, розбій, грабіж. Що таке вимагання	Учень має: • називати види злочинів проти власності; • розповідати про окремі види злочинів проти власності та кримінальну відповідальність за їх скоєння
Злочини та проступки проти громадського порядку та моральності (1 год)	Що таке хуліганство. Що називають дрібним хуліганством. Що таке порушення громадського порядку. Що таке наруга над могилою	Учень має: • називати окремі види правопорушень проти громадського порядку; • розповідати про юридичну відповідальність за ці правопорушення; • розрізняти дрібне хуліганство і хуліганство та юридичну відповідальність за їх вчинення
Розділ 4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ		
Відповідальність за правопорушення (1 год)	Хто відповідатиме у разі вчинення малолітньою чи неповнолітньою особою правопорушення. Чи розрізняються покарання за скоєння злочинів неповнолітніми і повнолітніми особами. Які кримінальні покарання застосовуються до неповнолітніх осіб. Що таке примусові заходи виховного характеру	Учень має: • називати покарання, що застосовуються до неповнолітніх; • правильно застосовувати поняття <i>покарання</i> ; • розповідати про примусові заходи виховного характеру, що застосовуються до неповнолітніх
Неповнолітні і міліція (1 год)	Коли неповнолітнього може зупинити міліціонер. Права і обов'язки неповнолітньої особи при затриманні. Якими можуть бути наслідки при опорі затриманню. Які органи та установи опікуються малолітніми й неповнолітніми особами	Учень має: • називати права і обов'язки неповнолітньої особи при затриманні; • розповідати про підстави затримання особи працівниками міліції; • розрізняти завдання органів та установ, що опікуються неповнолітніми
Неповнолітні у суді (1 год)	Які суди розглядають справи неповнолітніх. Як суд розглядає справу. Яке рішення може ухвалити суд у кримінальній справі. Коли застосовуються примусові заходи виховного характеру. Де відбувають покарання засуджені неповнолітні	Учень має: • називати етапи розгляду справи у суді; установи, в яких відбувають покарання неповнолітні; • розповідати про підстави застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру
Розділ 5. ЗБРОЯ, ПІСТОЛЕТИ І ФЕЄРВЕРКИ		
Зброя (1 год)	Що таке зброя. Чи може неповнолітній мати зброю. З якого віку можна володіти зброєю та користуватися нею. Що таке бойові припаси. Чи може неповнолітній володіти боеприпасами. Які предмети є небезпечними	Учень має: • називати окремі види зброї; предмети, які є небезпечними; • правильно застосовувати поняття <i>зброя</i> ; • розповідати про правила володіння та користування зброєю і боеприпасами

1	2	3
Феєрверки (піротехнічні вироби) (1 год)	Що таке феєрверки (піротехнічні вироби). Які бувають піротехнічні вироби. Чи можна купувати феєрверки та інші піротехнічні вироби. Як законодавство регулює використання феєрверків і петард. Яких правил слід дотримуватися при використанні піротехнічних виробів	Учень має: • пояснювати, що таке піротехнічні вироби; • розповідати про правила використання піротехнічних виробів; • наводити приклади безпечного використання піротехнічних виробів
Розділ 6. АЛКОГОЛЬ, ТЮТЮН, НАРКОТИКИ		
Алкоголь (1 год)	Що таке алкоголь та алкогольний напій. Правила продажу алкогольних напоїв. Заборони щодо вживання алкогольних напоїв. Стан алкогольного сп'яніння — обставина, що обтяжує юридичну відповідальність	Учень має: • правильно застосовувати термін <i>алкогольний напій</i>; • розповідати про шкідливий вплив алкоголю на організм людини, про заборони щодо продажу й вживання алкогольних напоїв; • наводити приклади того, як можна протистояти умовлянням вжити алкогольний напій
Тютюн (1 год)	Що таке тютюн. Що таке нікотин. Як впливає нікотин на живий організм. Вплив паління на людину. Що таке тютюнові вироби. Обмеження щодо продажу тютюнових виробів і паління	Учень має: • розповідати про шкідливий вплив паління на організм людини; про обмеження щодо продажу та паління тютюнових виробів; • наводити приклади того, як слід сказати «ні», коли підліткові пропонують запалити
Наркотики (1 год)	Що таке наркотики і якими вони бувають. Як наркотики впливають на організм людини. Як дії з наркотичними засобами є злочинними. Стан токсичного чи наркотичного сп'яніння — обставина, що обтяжує юридичну відповідальність	Учень має: • розповідати про шкідливий вплив наркотичних засобів на організм людини, про злочини, пов'язані з наркотичними засобами; • наводити приклади того, як сказати «ні», коли підліткові пропонують вжити наркотичний засіб
Розділ 7. БАТЬКИ ТА ДІТИ		
Діти (1 год)	Взаємність прав і обов'язків батьків і дітей. Хто така дитина. З якого віку можна укласти шлюб. Основні обов'язки батьків щодо дитини. Обов'язки дітей щодо батьків. Неповнолітні батьки. Місце проживання дитини	Учень має: • називати основні обов'язки батьків щодо дітей; вік, з якого можна укласти шлюб; • пояснювати, хто така дитина; • розповідати про права дітей щодо батьків; про визначення місця проживання дитини; про права неповнолітніх батьків
Батьки (1 год)	Права батьків щодо дитини. Заборона застосування фізичних покарань. Права батьків при розлученні. Майнові права і обов'язки батьків та дітей. Позбавлення батьківських прав. Відібрання дитини у батьків	Учень має: • називати основні права батьків щодо дітей; права батьків при розлученні; • розповідати про майнові права і обов'язки батьків та дітей; про підстави і порядок позбавлення батьківських прав
Розділ 8. ШКОЛА		
Права і обов'язки учнів (1 год)	Обов'язок здобуття загальної середньої освіти. Загальноосвітні навчальні заклади: середні школи різних типів, приватні школи,	Учень має: • називати навчальні заклади, в яких можна здобути середню освіту;

1	2	3
	спеціальні навчальні заклади для дітей з особливими потребами. Права та обов'язки учнів. Шкільна форма. Пропуски учнем уроків без поважних причин та юридичні наслідки. Відрахування учня зі школи	• пояснювати принцип обов'язковості загальної середньої освіти в Україні; • розповідати про права і обов'язки учнів; порядок відрахування учня зі школи; наслідки пропуску учнем уроків без поважних причин
Права і обов'язки батьків і вчителів як учасників навчально-виховного процесу (1 год)	Права і обов'язки батьків щодо освіти дитини. Які обов'язки мають учителі школи. Як забезпечується безпека учнів у школі	Учень має: • називати обов'язки вчителів як учасників навчально-виховного процесу; • розповідати про права і обов'язки батьків щодо освіти дитини
Розділ 9. ПРАЦЯ ПІДЛІТКІВ		
Працевлаштування неповнолітніх (1 год)	Права неповнолітніх у трудових відносинах. Вік та порядок працевлаштування неповнолітньої особи. Шляхи пошуку роботи. Дозвіл на працю неповнолітнього. Медичний огляд неповнолітнього працівника. Підприємницька діяльність	Учень має: • називати права неповнолітніх у трудових відносинах; вік, з якого можна влаштуватися на роботу; • розповідати про порядок працевлаштування неповнолітніх; про підприємницьку діяльність неповнолітніх; • наводити приклади шляхів пошуку роботи
Пільги неповнолітніх у праці (1 год)	Де можуть працювати неповнолітні. Робочий час та час відпочинку неповнолітніх працівників. Оплата праці неповнолітніх працівників	Учень має: • називати види робіт, до яких не можуть залучатися неповнолітні; • розповідати про робочий час та час відпочинку неповнолітніх; • наводити приклади пільг, що надаються неповнолітнім працівникам
Розділ 10. ЦИВІЛЬНІ ПРАВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ		
Особисті права неповнолітніх. Право власності (1 год)	Які особисті немайнові права мають неповнолітні. Власність неповнолітніх. Як стати власником. Право неповнолітньої особи розпоряджатися майном, що їй належить. Банківський вклад	Учень має: • називати особисті немайнові права неповнолітніх; • розповідати про підстави набуття права власності неповнолітніми особами; про те, як розпоряджатися майном і банківським вкладом
Договори (1 год)	Що таке договір. Хто може укласти договори	Учень має: • правильно застосовувати поняття <i>договір</i>; • називати окремі види договорів; • розповідати про загальний порядок укладання договорів; • наводити приклади договорів, які можуть укладати неповнолітні
Цивільні правопорушення й відповідальність (1 год)	Що таке цивільне правопорушення. Види цивільних правопорушень. Відповідальність за цивільне правопорушення. Порядок відшкодування майнової та моральної шкоди	Учень має: • називати види цивільних правопорушень; вік, з якого неповнолітній відшкодовує завдану майнову шкоду; • розповідати про цивільно-правову відповідальність та порядок відшкодування майнової й моральної шкоди; • розрізняти злочин і цивільне правопорушення

1	2	3
Розділ 11. ТРАНСПОРТ		
Неповнолітні велосипедисти та водії (1 год)	Що таке транспортний засіб. Правила користування велосипедом. Спеціальне обладнання для поїздки на велосипеді. Перевезення на велосипеді вантажів. Заборони для велосипедистів. Що таке мопед. Правила користування мопедом. Що таке мотоцикл. Яких правил на дорозі потрібно дотримуватись, керуючи мотоциклом. З якого віку можна керувати автомобілем. Як діяти, якщо водія зупинив працівник міліції	Учень має: • правильно застосовувати термін <i>транспортний засіб</i>; • називати вік, з якого можна керувати різними транспортними засобами; • розрізняти види транспортних засобів; • розповідати про правила керування велосипедом, мопедом та мотоциклом
Правопорушення, пов'язані з транспортними засобами (1 год)	Керування транспортним засобом без спеціального посвідчення. Як діяти свідкові чи винуватцеві дорожньо-транспортної пригоди. Що таке незаконне заволодіння транспортним засобом. Найпоширеніші правопорушення на транспорті	Учень має: • називати злочини і проступки, пов'язані з транспортними засобами; • розповідати про бажані дії свідка чи винуватця дорожньо-транспортної пригоди; • наводити приклади найпоширеніших правопорушень, пов'язаних із транспортом
Гужовий транспорт. Пішоходи (1 год)	Що таке гужовий транспорт. Правила керування гужовим транспортом. Заборони для водіїв гужового транспорту та погоничів тварин. Хто такі пішоходи. Правила для пішоходів. Які заборони встановлені для пішоходів	Учень має: • правильно застосовувати термін <i>гужовий транспорт</i>; • пояснювати, хто такий пішохід; • розповідати про правила керування гужовим транспортом; про правила для пішоходів; • наводити приклади найпоширеніших порушень пішоходами правил дорожнього руху
Розділ 12. РОЗВАГИ ТА ВІДПОЧИНОК		
Полювання та рибальство (1 год)	Кому, коли і де можна займатись полюванням. Кому і де можна рибалити. Чи потрібен дозвіл на рибальство	Учень має: • пояснювати, що таке полювання; рибальство; • розповідати про правила полювання і рибальства
Відпочинок у лісі, парку та біля води (1 год)	Де можна відпочивати та розбивати намети. Правила поведінки під час відпочинку на природі. Яких правил пожежної безпеки слід дотримуватись у лісі. Правила поведінки під час відпочинку біля води. Хто може керувати човном. Правила поведінки в парку	Учень має: • називати місця відпочинку на природі; • розповідати про правила поведінки під час відпочинку в лісі, парку, біля води; • наводити приклади пожежобезпечної поведінки у лісі
Вечірки. Неповнолітні й тварини (1 год)	Яких правил слід дотримуватись при організації вечірки. Як поводитись під час вечірки. Положення законів щодо утримання домашніх тварин. Правила вихову собак. Правила перевезення домашніх тварин громадським транспортом. Утримання диких тварин в домашніх умовах. Знущання над тваринами — протиправне діяння	Учень має: • називати тварин, яких дозволено утримувати в домашніх умовах; • наводити приклади правил, яких слід дотримуватись при організації й відвідуванні вечірки; • розповідати про правила утримання домашніх тварин, вихову собак, перевезення домашніх тварин громадським транспортом
Узагальнення (3 год)	Урок-гра (одна із трьох на вибір): Правовий брейн-ринг правовий міні-турнір гра «Судові справи»	

Автор-укладач **Т.РЕМЕХ**, науковий співробітник лабораторії суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України, учитель-методист
Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер»